

**A nyíregyházi
Jósa András Múzeum
évkönyve
LXVI. évfolyam**

A NYÍREGYHÁZI
JÓSA ANDRÁS MÚZEUM
ÉVKÖNYVE
LXVI. ÉVFOLYAM

JAMÉ

H-4400 NYÍREGYHÁZA, BENCZÚR TÉR 21. • E-MAIL: INFO@JOSAMUZEUM.HU

NYÍREGYHÁZA, 2024

Főszerkesztő:
Dr. Rémiás Tibor

Szerkesztette:
Dr. Holmár Zoltán – Dr. Rémiás Tibor

Korrektorok:
Dr. Holmár Zoltán – Laskayné Szőlősi Katalin

Angol fordítás:
Juhász Myrtil

Lektorok:
Dr. Bene János
Dr. Bodnár Zsuzsanna
Dr. Istvánovits Eszter
Dr. János István
Dr. Németh Péter

Készült
a Nemzeti Kulturális Alapprogram
és a Jósa András Múzeumért Alapítvány anyagi támogatásával
2025-ben.

ISSN 0547-0196

Kiadja a nyíregyházi Jósa András Múzeum
(e-mail cím: info@josamuzeum.hu)
Felelős kiadó: **Dr. Rémiás Tibor** múzeumigazgató
Készült 200 példányban, A/4 formátumban, 27,5 ív terjedelemben.

Szedte és tördelte: **Szemán Attila**
Nyomdai munkálatok: **Grafit Nyomda „R” Kft.**
Felelős vezető: **Ördögh J. Gábor**

Tartalom Contents

TIRPÁKOK – 200 ÉVES AZ ÖRÖKVÁLTSÁG

Bácskainé Pristyák Erika

A bokortanyák településföldrajzi sajátosságai	9
<i>Settlement Geography Characteristics of Grouped Farmsteads</i>	33

Bánszki Hajnalka

Nyíregyháza város történetéről készült első összefoglalók	35
<i>The First Summaries of the History of the City of Nyíregyháza</i>	45

Minya Károly

Tirpák szavak és nevek	47
<i>Tirpák Words and Names</i>	56

Kujbusné Mecsei Éva

Nagy pillanatok a megváltkozott Nyíregyháza 18–19. századi életében	57
<i>Great Moments in the Life of the Redeemed Nyíregyháza in the 18th and 19th Centuries</i>	67

Zsoldos Ildikó

Dr. Meskó László (1851–1922) karrierútja a koalíciós Wekerle-kormány megalakulásáig	69
<i>The Career of Dr. László Meskó (1851–1922) until the Formation of the Wekerle Coalition Government</i>	87

Madár Ximena

Nyíregyháza 1924. évi centenáriumi kiállítása és a városi gyűjtemény létrejötte	89
<i>The 1924 Centennial Exhibition of Nyíregyháza and the Creation of the City Collection</i>	99

Rémiás Tibor

Tirpák kulturális örökség és hagyományok ápolása, kutatása

Márkus Mihály levelezése tekintetében 101

The preservation and research of the cultural heritage and traditions

of Tirpák in relation to the correspondence of Mihály Márkus 153

RÉGÉSZET

Jakab Attila

Beszámoló a tiszakőrödi református templom kutatásáról 159

Report on the Research of the Reformed Church in Tiszaköröd 172

Belbe Sebastian – Jakab Attila

Árpád-kori ház és leletanyaga Vásárosnamény területéről 173

Árpadian-era dwelling and archaeological finds from the area

of Vásárosnamény 197

Török-Botyánszki Anna – Döncző Boglárka

Szkíta kori áttört díszű hüvelyvég Tiszakóródról 199

Scythian Period Openwork Decorated Scabbard from Tiszaköröd 249

Szabó Renáta

Kora újkori kerámia a vámosatyai várból 261

Early Modern Ceramics from Vámosatya Castle 305

TÖRTÉNELEM

Ulrich Attila

Szabolcs és Szatmár vármegyei birtokok elkobzása

a Wesselényi összeesküvés lelepleződése után 307

Confiscation of Estates in Szabolcs and Szatmár Counties

after the Revelation of the Wesselényi Conspiracy 322

Mohácsi Endre

„Ha mi hírei lesznek keg yelmednek, kegyelmed adja értésemre

mindjárt!” Forgách Zsigmond felső-magyarországi főkapitány

levelei Dóczy András szatmári kapitányhoz 323

“If your grace has any news, your grace, let me know immediately!”

Letters of Zsigmond Forgách, Captain-General of Upper

Hungary to András Dóczy, Captain of Szatmár 342

Bene János

- Elemi népiskola létesítése a simapusztai Hosszúhátan
a 20. század elején** 343
*Establishment of an Elementary School in Hosszúhát,
Simapuszta at the Beginning of the 20th Century* 351

Zsoldos Ildikó

- Dr. Meskó László politikai szerepvállalásai 1906-tól 1922-ig** 353
Dr. László Meskó's political involvements from 1906 to 1922 368

Holmár Zoltán

- A magyar papírpénz-kibocsátás körülményei Kállay Tibor
penzügyminisztersége (1921–1924) idején** 369
*The Circumstances of the Hungarian Banknotes Issue during
Tibor Kállay's Ministry of Finance (1921–1924)* 387

Kertész Tünde Fruzsina

- Kállay Miklós az Amerikai Egyesült Államokban
1953–1955 között** 389
*Miklós Kállay in the United States of America between
1953 and 1955* 400

NÉPRAJZ

Páll István

- Történeti és néprajzi adatok a Felső-Tisza vidéke
és környékének 18–19. századi favázás építkezéséhez** 401
*Historical and Ethnographic Data on the Timber-framed
Construction of the Upper Tisza Region and its Surroundings
in the 18th and 19th Centuries* 415

MÚZEUMPEDAGÓGIA

Lakatos Bernadett

- A Jósa András Múzeum kiállítási stratégiájának fejlesztése** 417
Development of the Exhibition Strategy of the András Jósa Museum .. 425

BIBLIOGRÁFIA

L. Szőlősi Katalin

**A nyíregyházi Jósza András Múzeum és tagintézményei
munkatársainak 2024. évi publikációi 427**

Helységnévazonosító 433
Concordance of geographic names

Rövidítések 435
Abbreviations

*„Ha mi hírei lesznek kegyelmednek,
kegyelmed adja értésemre mindjárt!”*

Forgách Zsigmond felső-magyarországi főkapitány levelei Dóczy András szatmári főkapitányhoz

Mohácsi Endre

Magyarország 16. és 17. századi történelme háborúkkal, konfliktusokkal és határvillongásokkal szabdalt. Az események fő mozgatórugója az Oszmán Birodalom hódításai, és annak hosszútávú berendezkedése a Balkánon, illetve Európában. A török „ittléte” komoly geopolitikai változásokat idézett elő, és az események középpontjában a magyarországi helyzet állt. Az 1526. évi török támadás a mohácsi csata után lezárult, azonban az 1541 után kialakult országrészek határai hosszú időre megmaradtak. Az új határok szerint az ország három részre oszlott: a Magyar Királyságra, a Török hódoltságra és az Erdélyi Fejedelemségre. Míg a magyar-török ellentétek nyilvánvalóak voltak, Erdély kérdése más téma volt. Az Erdélyi Fejedelemség létrejötte a török 1526-os betörésének következményeire vezethető. II. Lajos¹ király halála után az új uralkodó megválasztása körüli viták eredményeképpen két uralkodója lett az országnak. I. Ferdinánd² a felső és nyugati részeken, Szapolyai János³ a keleti részeken rendezkedett be, és hosszú belháborúba kényszerült a maradék ország. A polgárháborút lezáró 1538-ban megkötött váradi egyezmény sem oldotta meg a két országrész különállását, és bár János Zsigmond,⁴ Szapolyai János fia lemondott a magyar koronáról, annak feltétele az Erdélyi Fejedelemség és saját fejedelmi címének elfogadtatása volt, amelyet Habsburg Miksa⁵ és János Zsigmond ratifikáltak 1570-ben a speyeri egyezményben. A Habsburg uralkodó azonban soha nem mondott le az erdélyi területről, az egyezmények ellenére is csak átmenetinek gondolta annak különállását. Minden lehetőséget megragadott az idők során – több-kevesebb sikerrel – Erdély visszatérítésére az „anyaországához”. Ennek a törekvésnek voltak kulcsfigurái a 17. század első évtizedeiben Thurzó György,⁶ Forgách Zsigmond⁷ és Dóczy András,⁸ akiknek életútját, politikai pályáját vizsgáljuk kutatásaink során. Thurzó György a magyar politikai élet egyik legismertebb alakja volt a századfordulón, királyi tanácsos, pohárnokmester, 1599-ben bárói címet

¹ II. Lajos (1506–1526) Jagelló-házi magyar király

² I. Ferdinánd (1503–1564) Német-római császár, 1526-tól haláláig magyar király

³ Szapolyai János (1487–1540), I. János néven 1526-tól haláláig magyar király

⁴ János Zsigmond (1540–1571) 1566 és 1570 között magyar király, 1570-től haláláig Erdély fejedelme

⁵ Habsburg Miksa (1527–1576) német-római császár és magyar király 1563-tól haláláig

⁶ Thurzó György, bethlenfalvi (1567–1616) 1609-től nádor, Árva vármegye főispánja

⁷ Forgách Zsigmond, gácsi (1565–1621) 1611-től felsőmagyarországi főkapitány, majd 1618-tól nádor

⁸ Dóczy András, nagylucsei (1568 k.–1621) Bars vármegye, majd Szatmár vármegye főispánja, szatmári főkapitány

szerzett. Bocskai István⁹ mozgalma alatt is hű maradt a Habsburg-házhoz, II. Mátyás király bizalmas tanácsadója volt, Illésházy István¹⁰ halála után 1609-ben nádorrá választották. Forgách Zsigmond ugyancsak vezető szerepet töltött be a magyar politikai életben. Báthory István¹¹ erdélyi fejedelem és lengyel király apródjaként indult pályája, később királyi tanácsos lett. 1603-ban áttért a katolikus hitre, 1604-ben pohárnokmester, majd 1606-ban Báthory Istvánt¹² követte az országbírói méltóságban. 1611-ben elnyerte a felső-magyarországi főkapitányi címet is, 1618-ban nádorrá választották.

Dóczy András szintén előkelő családból származott, 1593-ban alsó-ausztriai, 1594-ben pedig morva indigenátust szerzett,¹³ 1603-ban, Dobó István után elnyerte Bars vármegye főispáni tisztét. 1606-ban a királyi tanácsosi, 1608-ban a pohárnokmesteri, 1610-ben pedig a királyi kamarás címekeket érdemelte ki. Szintén 1610-ben II. Mátyás a szatmári főkapitányság élére nevezte ki, amely megbízatása mellé megkapta a Szatmár vármegye főispáni címet is.

A török hódoltság és az Erdélyi Fejedelemség kialakulásával teljesen új határvédelmi rendszert kellett kialakítani, amely képes volt újjá állni a további oszmán hódításoknak, illetve amely jó kiindulópontja lehet egy felszabadítóháború megindításához. Ennek kidolgozása – a török terjeszkedésének veszélyét Európára már korábban felismerték – már a 15. század végén elkezdődött, még mielőtt a törökök Magyarország területére léptek volna.¹⁴ A magyarországi új védelmi rendszer kialakításának első lépése a Besztercebányán 1542-ben megválasztott két országos főkapitány megválasztása volt.¹⁵ Ennek folytatásaképpen sikerült 1556-ra olyan védelmi övezetet kialakítani a meglévő várak bekapcsolásával, amely már hatékonyan ellent tudott állni a török terjeszkedésnek. Ebben az évben állították fel az Udvari Haditanácsot is,¹⁶ amely a Habsburg Birodalom legfelső hadügyi irányító hatósága lett. A hatékony védelem tehát az új határok közelében már meglévő vagy új erődök láncolata lett, amelyek egy-egy központi vár igazgatása alá tartoztak. A felső-magyarországi főkapitányság Kassa központtal 1559-től működött, amely alá tartozott a szatmári, vagy tiszántúli főkapitányság, annak váraival. Szatmár kapitánya egy olyan speciális terület felett örködött, amely nemcsak a török, hanem az Erdélyi fejedelemség miatt is fenyegetett terület volt. Tanulmányunkban a Magyar Királyság és Erdély határvidékének történetét vizsgáltuk meg Forgách Zsigmond felső-magyarországi főkapitány Dóczy András szatmári főkapitányhoz intézett leveleinek segítségével. A feldolgozott források a Magyar Nemzeti Levéltár Magyar Kamara Archivumában találhatóak az E-szekció 173-as fondjában. A fond 314 darab levelet tartalmaz, amelyből 309 darab íródott Dóczy Andrásnak 1607 és 1619 között. Forgách Zsigmond felsőmagyarországi kapitányként, illetve nádorként írott levelei a szatmári kapitányhoz 83 darabot tesznek ki a fent említett időszakból. A következő táblázatban foglaltuk össze a 83 darab évenkénti megoszlását.¹⁷

---

⁹ Bocskai István, kismarjai (1557–1606) Erdély fejedelme, majd Magyarország vezérlő fejedelme 1605 és 1606 között

¹⁰ Illésházy István, illésházai (1541–1609) 1608-tól a Magyar Királyság nádora

¹¹ Báthory István, somlyai (1533–1586) 1571-től Erdély fejedelme, 1575-től Lengyelország királya

¹² Báthory István, ecseai (1555–1605) a Magyar Királyság országbírója 1586-tól haláláig

¹³ PÁLFFY 2010. 130.

¹⁴ A török elleni végvárrendszerről Pálffy Géza kimerítően írt munkássága során.

¹⁵ Pálffy Történelmi szemle 1996. 180.o.

¹⁶ PÁLFFY 2006. 540.

¹⁷ A 83 levél tartalmát jelen tanulmányunkban teljes egészében nem tudjuk közölni, azokat a jövőben áll szándékunkban egy nagyobb összefoglaló kötetben hiánytalanul közreadni.

Év	Levelek száma
1611.	2 db
1612.	1 db
1613.	11 db
1614.	47 db
1615.	7 db
1616.	5 db
1617.	1 db
1618.	4 db
1619.	5 db

1. táblázat – Forgách Zsigmond levelei az E173-as fondban

A levéltári forrásokot kutatva megerősíthettük Pálffy Géza állítását, miszerint a Komáromi vár mellett a Szatmári kapitányság is speciális helyzetben volt a szolgálati út szempontjából. Ugyanis a Forgách Zsigmond által írt levelekben jócskán előfordulnak katonai parancsok, ám Dóczy András, mint a szatmári vár parancsnoka élénk levelezést folytatott a Szatmári főkapitányság ügyeivel kapcsolatban a nádorral, Thurzó Györggyel is, sőt a levelek tartalmából tudhatjuk, hogy külön levelezett az uralkodóval, II. Mátyással vagy akár Báthory Gábor¹⁸ és Bethlen Gábor¹⁹ fejedelmekkel is. Az E 173-as fondban a Dóczy Andrásához intézett levelek a nádortól 30 darabot tesznek ki 1611-től a nádor haláláig.

Év	Levelek száma
1611.	1 db
1612.	0 db
1613.	7 db
1614.	11 db
1615.	5 db
1616.	6 db

2. táblázat Thurzó György levelei az E173-as fondban

Szintén a Magyar Nemzeti Levéltárban a Kamara Archivumában, az E196-os Thurzó család fondjában található Dóczy András Thurzó Györgyhez írt levelei.²⁰ Az említett fond a vizsgált időszakban több, mint háromszáz levelet tartalmaz a szatmári főkapitánytól, tehát a levelezése Forgách Zsigmonddal is valószínűleg jóval intenzívebb lehetett. Dóczy András leveleit Forgách Zsigmondhoz csak töredékesen ismerjük, azok nem maradtak fenn hasonlóan összegyűjtve, mint a korábban említettek.

¹⁸ Báthory Gábor, somlyai (1589–1613) Erdély fejedelme 1608-tól haláláig

¹⁹ Bethlen Gábor, iktári (1580–1629) Erdély fejedelme 1613-tól haláláig

²⁰ MOHÁCSI 2015. 211–215.

Tanulmányunkban elsősorban arra kerestünk választ, hogy hogyan áramlott az információ a fent említett katonai rendszerben? Milyen kapcsolatban állt a megjelölt időszakban a szatmári-főkapitányság a felső-magyarországi főkapitánysággal? És végül milyen események mozgatták a korabeli katonai gépezetet?

A két főkapitányság kommunikációs kapcsolatát jól tükrözik a feldolgozott források gyakorisága. Forgách Zsigmond és Dóczy András élénk levelezést folytatott, amit megkövetelt a korabeli védelmi rendszer. A tanulmány írásakor megvizsgált dokumentumokban jócskán találtunk utalásokat a levelek Szatmárról Kassára, Szatmárról Hertnekre, illetve Szatmárról Bécsbe való jutásának időigényéről. Kedvelt szokás volt a korban ugyanis a dokumentum első soraiban megemlíteni, hogy a bizonyos napon feladott levél mely napon érkezett meg a címzetthez. Ezekből a fontos információkból ugyan általánosítani nem lehet, de jó támpontot adhat egy ilyen irányú vizsgálódásnak. Így a példa kedvéért 1614 február 17-én Forgách Zsigmond hertneki birtokáról írt levelében ezt olvashatjuk: „Az Keg[ye]l]med levelét kit Keg[ye]l]med 13 febr írt Zathmárbul ma adák meg az Hertneki házunknál, kiben írja keg[ye]l]med, hogy Vitéz Pétertül hat esztendeig el nem veheti az jószágot.”²¹ De fontos információt tartogathatnak Kassáról vagy éppen Bécsből küldött hasonló tartalmú levelei is: „Az Keg[ye]l]med levelét melyet 19. febr. ír mi nekünk, ma adák meg”,²² illetve „Ma 20 Martii két rendbeli levelét adák meg K[egy]el]medne]jk. Kinek egyiket nona martii másikat 12 írta Zathmárból.”²³

Feladás napja	Feladó	Feladás helye	Érkezés napja	Címzett	Címzett helye	Időtartam
1614.02.13.	Dóczy András	Szatmár	1614.02.17.	Forgách Zsigmond	Hertnek	4 nap
1614.02.19.	Dóczy András	Szatmár	1614.02.22.	Forgách Zsigmond	Kassa	3 nap
1615.03.10.	Dóczy András	Szatmár	1615.03.20.	Forgách Zsigmond	Bécs	10 nap
1618.12.12.	Dóczy András	Kassa	1618.12.19.	Forgách Zsigmond	Tovarnik (Felső-Tárnok)	7 nap

3. táblázat A levelek célbaérkezésének ideje a forrásokból kinyert információk alapján

Az üzenetek időben célba érése létfontosságú volt a gyors kommunikáció tekintetében, azonban a levelek útját sok minden befolyásolhatta. Az általunk vizsgált korszakban például több olyan periódus volt, amikor az információ áramlását a politikai konfliktusok és az azokhoz kapcsolódó hadiállapotok befolyásolták. Ilyen volt a Báthory Gábor ellen indított megtorló hadjárat időszaka 1611-ben, de hasonló helyzet állt elő két évvel később, amikor Nagyváradon hajdúkatonaí meggyilkolták Báthory Gábor fejedelmet és Bethlen Gábor vette át Erdély trónját. Az új fejedelem elképzelései a politikáról merőben eltértek a Habsburg udvar terveitől, így az 1614-es fejedelemmé választásától egészen 1629-ig, haláláig a Magyar Királyság és Erdély kapcsolata konfliktusokkal terhelt. Ráadásul ezekben az években a hajdúság, sorsának kétes alakulása miatt – Bocskai István halála óta – veszélyes katonai tényezőnek számított, és sokszor tartotta Szatmár, Szabolcs és Bereg vármegyéket rettegésben.²⁴ Ez szintén számos esetben kihatott az információ áramlására, vagyis a postával kapcsolatos tevékenységre is.

²¹ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (továbbiakban: MNL OL) E173 137.p.

²² MNL OL E173 146.p.

²³ MNL OL E173 373.p.

²⁴ NYAKAS 1984. 44.

A katonai túlkapasok általában a zsold elmaradása miatt következtek be, a megoldást sokszor attól vármegyétől várták a katonaság eltartására, ahol éppen állomásozott a sereg. 1614-ben Nagy Lukács hajdúvezér zsoldos serege okozott problémákat Szabolcs vármegyében. A vármegye közönsége elszántan ostromolta főispánját, Forgách Zsigmondot, hogy tegyen valamit az élőködő katonákkal, akinek azonban a feszült politikai helyzetben meg volt kötve a keze, és többször is türelemre intette a szabolcsiakat. Levelében így számolt be a szatmári főkapitánynak Forgách: „Az vármegyék az hajdú hadakat semmi képpen nem szenvedik, főképpen az Nagy Lukács hadát. Én tartván attól, hogy újabb rebellió ne támadjon miattok, meg írtam Nagy Lukácsnak, hogy Zabolcs vármegye már esztendeje hogy tartja őket, azért tovább már nem szenvedhetik hanem leszáljanak. Eö fölségének is megírtam, hogy nem tartóztathattassa őket. Eö fölsége sem hadat nem tart, sem az végeknek nem provideál, sem békességet az Törökkel igazán nem végezhetők, és hogy semmi nem egyéb hanem veszedelem következik az országra.”²⁵ A szabolcsi helyzetet végül úgy rendezték, hogy Nagy Lukács hajdúit átvezényelték Bereg vármegyébe, és ott várták meg az elmaradt zsoldjuk beérkezését.

A kommunikáció áramlását sokszor megakasztotta az időjárás, nem elhanyagolható tényezők voltak az árvizek, amelyek leginkább tavasszal és ősszel nehezítették meg a közlekedők dolgát. 1614. április 10-én így írt erről Forgách Zsigmond Dóczynak: „Hogy K[egyelme]d Zakmárt jó módjával hatta azt jól cselekedte K[egyelme]d. Én innen az nagy árvizek miatt csak Kassára sem mehetek, mind ez Hernád és Tarca igen megáratattak.”²⁶ Vagy ugyanebben az évben decemberben sem tudtak személyesen találkozni, pedig fontos dolgokról kellett volna diskurálni a két kapitánynak: „Az Keg[yel]med levelét meghozák énnekem, melyből megértettem mely igen kívántatnék egymással való szembe lételünk, melyet noha ém is nagy örömet megcselekedném, kiváltképpen ez mostani gonosz hírekhez képest és Lippának is megadássa felől, de én mostan egy mással való szembe lételünknek sem módját sem alkalmatosságát nem látom, az útnak is fölöttébb való gonosz-sága miatt.”²⁷ De néha az emberi mulasztás is megakaszthatta a hírek továbbvitelét. 1614. május 2-án például így számolt be Forgách Zsigmond Dóczy Andrásnak a fentebb írt nehézségekről: „Az Nagy Lukács hadának most küldtem egy hó pénzt, nem tudom mint lesznek contentusok vele. Ha az mezei hadaknak két hó pénzt kellenék adnunk fel sem érnénk ezzel az pénzzel, a tízezer Rénessel, de az mit fel érünk vele, ez rövid nap felküldöm, csak elvihessék az árvizek miatt. Az ecsedi kapitány írja, hogy Kolozsvárral Daróczy uram írt volna nekem valami levelet, egy ecsedi katonátul de nem hozták meg énnekem azt az levelet az K[e]g[yelme]d több leveleivel együtt, bannám ha el tévesztették volna. Azért K[e]g[yelme]d mennyen végére hova lött az a levél, hogy érthessem oda be való állapotjokat.”²⁸ A kommunikáció azonban nem merült ki a levelezésben a két kapitány között, voltak helyzetek, vagy olyan események, amelyek megkövetelték a személyes jelenlétet. Ilyen volt például 1614 februárjában Bethlen Gáborral és az Erdélyi fejedelemséggel esetlegesen kialakuló konfliktus a határ mentén. II. Mátyás Erich von Lassota²⁹ és Daróczy Ferenc³⁰ követeket küldte Bethlen Gáborhoz tárgyalni, akiknek titkos megbízatásuk is volt követségük ideje alatt Erdélyben.³¹ Forgách Zsigmond ezzel kapcsolatban rendelte a szatmári kapitányt Kassára, aki vonakodott a rossz idő miatt elindulni. Pedig Forgách Zsigmond még az utak jó állapotáról is biztosította Dóczyt: „Lassota

²⁵ MNL OL E173 272.p.

²⁶ MNL OL E173 184.p.

²⁷ MNL OL E173 334.p.

²⁸ MNL OL E173 60.p.

²⁹ Erich Lassota von Steblau (c.1550/55–1616) sziléziai származású katona, diplomata.

³⁰ Daróczy Ferenc, deregnyői (1572 k.–1616) Bereg vármegye főispánja

³¹ CZIRÁKI 2012. 321.

uram tegnap érkezett ide Kassára, mivelhogy sok rendbeli dolgokról való beszélgetéseink vannak, az K[e]g[yelme]d jelen létele is fölötte szükséges itt most. Keg[yelme]det kérem, hogy K[e]g[yelme]d fáradtságát nem szánván, jöjjön bé hozzánk Kassára mentül hamarébb, lám most újonnan ismét jó szán út vagyon, kevés törődéssel följöhet K[e]g[yelme]d.”³²

A témához kapcsolódó levéltári források vizsgálata során megállapítható, hogy ugyan a korban lezajló kommunikációs forradalom, amelyet az újabb kutatások szerint³³ az infrastruktúra változása segített elő, és jobb és gyorsabb levelezést tett lehetővé, a keleti határvégeken nem tudott kibontakozni. A vármegyékben kóborló, időszakosan foglalkoztatott hajdúk és szegénylegények folyamatos problémát jelentettek nemcsak a vármegyéknek, hanem a katonai igazgatásnak is.³⁴ A még le nem telepített hajdúk problémáját ezekben az évtizedekben kellett a politikai és katonai elitnek megoldania. A hajdúságnak a Tiszántúlon és a Partiumban történő megtelepedése, a nemesi társadalomba és a sajátos politikai viszonyokba való beilleszkedése konfliktusokkal és ellentmondásokkal volt terhes.³⁵

A két főkapitányság kapcsolatára nézve a vizsgált források is megerősítik, hogy alárendelt viszonyban álltak egymással, de a szatmári kapitány különleges helyzete lévén fontosabb ügyekben leveleket váltott a nádorral vagy a királlyal is. Forgách és Dóczy kapcsolata nem volt mindig felhőtlen, így például 1614 májusában Homonnay György³⁶ viselkedése osztotta meg a két főurat, a perpatvar miatt Forgách Zsigmond meg is fedte a szatmári kapitányt: „... immár ugyan eluntam K[e]g[yelme]det sollicitálnom hogy K[e]g[yelme]d rescribáljon eő felségének, hogy az mit Kassán K[egyelme]etek végezett Homonnai uram meg nem állotta, sőt csodálkozom K[e]g[yelme]den, hogy újóbban akarna tractálni ez dologban, holott K[e]g[yelme]d annyi erős szitokkal mondá Kassán, hogy ha felbontja Homonnai azt az végezést, hogy többé nem tractálvéle. K[e]g[yelme]d oda fel is azt írta, hogy én ismét újabb compositióba érezhettem volna magamat, kihez képest az eő felsége resolutioiban késedelem esik. Én más reménységben voltam az K[e]g[yelme]d attjafiúsága és jó akarattja felől, de ezt is abban hagyom, az igazságban talán Isten elől viszen, ha én nem sollicitálnám K[e]g[yelme]det is de ugyan méltó volt volna eddig eő felségének értésére adni, hogy az eő felsége parancsolattja szerint tractálta köztünk az dolgot és el is végezte volt, kirül levele is költ, és hogy azt is az másfűl meg nem állotta. Így K[e]g[yelme]d elegett tett volna mind az igazságnak, mind az eő felsége parancsolattjának ennyi sok sollicitálásomra. Császár urunktul is eő felségétől nyerhettem volna egy írást, de nem tudom mi lösz az oka, hogy K[e]g[yelme]dtül annyi gratiám nem lehetett, többé immár ugyan nem is bántom vele K[e]g[yelme]det.”³⁷ Azonban a főkapitány nem felejtette el emlékeztetni a szatmári kapitányt a hivatali rangsorra, így például 1614. április 10-én kelt levelében így írt Dóczy Andrásnak: „Az K[egyelme]d szembe létele Bethlen Gáborral nekem szükségesnek nem tetszik, holott K[egyelme]d magától semmiről nem assecurálhatja,³⁸ sőt sok egyéb inconvenientiák³⁹ [...] következnek belőle, Bethlennek kevésse hihetni és ő csak nyerhesse Husztot, Kővárat, azután akár mint legyen az dolog ő nem gondol vele. Most az követek mindent

³² MNL OL E173 144.p.

³³ SZABADOS 2024. 229.

³⁴ PAPP 2013. 10.

³⁵ CZIGÁNY 2006. 119–121.

³⁶ Homonnay Drugeth György (1583–1620) Zemplén vármegye főispánja, erdélyi trónkövetelő

³⁷ MNL OL E173 60.p.

³⁸ Assecurál – biztosít (lat.)

³⁹ Inconveniencia – kellemetlenség (lat.)

eleiben adnak, ha az nem fog rajta, bizony szembe az több tracta is. Mindazonáltal ha eö feölsége parancsolja K[egyelmedne]k, meg kell annak is lenni.”⁴⁰

Mivel a tanulmány témája szerint Forgách Zsigmond, mint felső-magyarországi kapitány leveleit dolgoztuk fel, amelyeket Dóczy András szatmári főkapitányhoz intézett, a dolgozat időhatárait ehhez mérten egyszerűen meg lehet határozni. II. Mátyás Dóczyt 1610. március 15-én kelt levelében nevezte ki a szatmári főkapitányság élére, a felső-magyarországi főkapitányságot pedig 1618. november 7-én vette át Forgách Zsigmondtól. Azonban az E 173-as fond az 1618. november 7-i kinevezés után 1619. április 4-ig még tartalmaz hét levelet, amelyeket nem hagytuk ki a feldolgozásból. Annál is inkább ide soroltuk őket, ugyanis Bethlen Gábor 1619. szeptemberi támadásáig – és nyilván utána sem – már több levél nem érkezett Forgách Zsigmondtól Dóczy Andrásához. Bethlen Gábor ugyanis Kassa elfoglalása után rabságba vetette Dóczyt, aki onnan többé már nem szabadult, 1621-ben a fogarasi vár börtönében fejezte be földi pályafutását.

A feldolgozott 83 levél, amelyet Forgách Zsigmond vetett papírra, tehát 1611 és 1619 között keletkezett. Ez alatt a nyolc esztendő alatt igen sok esemény és ezekhez kapcsolódó konfliktus történt a Magyar Királyság és az Erdélyi Fejedelemség határvidékén. 1610 decemberében Báthory Gábor Erdélyi fejedelem hadseregével, illetve a Magyar Királyság vidékéről is toborzott zsoldos hajdú alakulatokkal elüldözte a Habsburgok által kinevezett Radu Şerban vajdát⁴¹ Havasalföldről és elfoglalta annak fővárosát. A hadjáratot elítélték a kortársak, mert tudták, hogy egy ilyen hódítást a Habsburg uralkodó és a Török Porta sem nézne jó szemmel. Ráadásul a területszerzés önmagában egyszerű lehet, de sok problémát vet fel, Forgách Zsigmond véleményét nem is rejtette véka alá, így írt erről a szatmári kapitánynak 1611. január 20-án: „Az K[egyelme]d levelét meg hozák énné-kem kiből meg érttettem Bátorinak Tergovisteába való be szállását. Kit könnyű vót meg venni mikor pusztán találják. Ez után válik meg mint ülheti meg ott az nyeret. Non minor est virtus quaerere quam parta tueri,⁴² meg hidje K[egyelme]d hogy az Lengyelek nagy készületbe vadnak ellene, az oláhokat meg segítik. Még azért ezzel bár el ne hidjék magokat, látunk ennél nagyobb előmentét Mihály vajdának⁴³ is de semmije lett, ő is könnyen meg vette vót Mól[dvát]⁴⁴ de nem tarthatta meg, de ám az ő dolgok csak az mi állapotunk lehetne jóban.” Ezzel a lépésével Báthory Gábor hiteltelenné vált mind a Török⁴⁵ Porta, mind II. Mátyás előtt is, amellyel elindított egy lassú, visszafordíthatatlan folyamatot, amely saját vesztét okozta.⁴⁶ A Habsburg uralkodó, elérkezettnek látta az időt a török elleni végső háború előkészítésére. Elhatározta, hogy egy Magyarországról indított hadjáratral Báthory Gábort leteszi trónjáról. Az elüldözött Radu Şerban vajda támogatta az ötletet, aki áprilisban már trónját visszaszerzte és seregeivel a tervek szerint keletről segítette volna II. Mátyás hadait.⁴⁷ A hadmozdulatot⁴⁸ 1611 tavaszától kezdték előkészíteni, ezzel is magyarázható az ezekből a hónapokból származó levelek számának csökkenése. A hadsereg vezetését Forgách Zsigmond Dóczy Andrással közösen vezényelte, azonban a hadjáratot sorozatos kudarcok kísérték. Az első

⁴⁰ MNL OL E173 184.p.

⁴¹ IX. Radu Şerban (? –1620) Havasalföldi fejedelem 1601-ben, 1602 és 1610 között, végül 1611-ben

⁴² Nem kisebb dicséret azt megkímélni, amit bé kerestél, mint egybe szerzeni (lat.)

⁴³ Vitéz Mihály (1558–1601) havasalföldi fejedelem 1593 és 1600 között, Erdély fejedelme 1599 és 1600 között

⁴⁴ Moldvai fejedelemség

⁴⁵ PAPP 2015. 78–79.

⁴⁶ OBORNI 2009. 118.

⁴⁷ MOHÁCSI 2013. 49.

⁴⁸ A témával behatóan foglalkozott Vörös Péter: Forgách Zsigmond erdélyi expedíciója 1611-ben című írásában, illetve a jelen tanulmány szerző tollából is jelent meg ezzel kapcsolatban tanulmány: „Fiat piscis, fiat pax! Adalékok Forgách Zsigmond 1611. évi Erdélyi hadjáratának történetéhez” címmel

balszerencse a felfogadott hajdúk nagy részének elpártolása volt, akik már a hadjárat elején visszatértek a Magyar Királyság területére. Szorult helyzetéről így írt Forgách Zsigmond 1611. június 27-én az akkor még Szatmáron tartózkodó Dóczyinak: „Minden felől érkezten, érkeznek bizonyos híreink, hogy az Hajdúság Erdélyből megfordult volna, és az mint lehet nagy fáradva jöttön jön ide ki. Minthogy pedig K[e]g[yelme]d Immáron az körül felesed magával lehet, azokkal az hadakkal kik Keg[yel]med mellé mentenek, semmit senkivel nem gondolván Erdélyből ki jövő Hajdúságnak seregét ne kémélje, hanem minden felől rajta legyen, hol egyik sereget s ahol másikat meg ütven keményen csatázzon Keg[yelme]d velek és minden tehetségével árcson nekik. Mi is Istennek segítségéből az ide való hadakkal, s az Alföldiekkel által költözünk immáron az Tiszán. Azon köll forgolódnunk, hogy az Hajdúság által költözésünkör az Réveken ne árthasson, s Keg[yel]med is azért járassza őket, hogy reá ne érkezhessenek. Az Kállai kapitánnak is meg írtuk, hogy eő keg[yel]mek is hasonló képpen rajtok legyen éjjel nappal.”⁴⁹ A hajdúk elpártolása mellett az is problémát okozott, hogy a főkapitányoknak nem sikerült a városokat – köztük Kolozsvárt – maguk mellé állítani, erősségeket sem tudtak elfoglalni, ugyanis nem voltak ellátva ostrom felszereléssel. Ráadásul Báthory Gábor a betolakodók elleni hathatós segítséget kért a töröktől, akinek tízezres tatár sereg meg is indult Erdély déli határa felé. Ennek hatására Forgách Zsigmond és Radu Șerban vajda egyesült serege Brassón keresztül Töröcsvárnál elhagyta az Erdélyi Fejedelemség területét és Kassa felé vette az irányt, ahová óriási veszteségekkel 1611. november 19-én vonult be.⁵⁰

A következő fontos konfliktus, amely meghatározó volt a térség történetében az Báthory–Bethlen fejedelmváltás időszakában, 1613 októberében bontakozott ki. Bethlen Gábor Báthory fejedelem egyik fő támogatója és bizalmasa volt annak megválasztásától kezdve, azonban 1612 szeptemberében már annyira megromlott a viszonyuk, hogy Bethlennek menekülnie kellett Erdélyből.⁵¹ Bethlen Gábor már Báthory Zsigmond⁵² korábbi erdélyi fejedelem uralkodása alatt jó kapcsolatot alakított ki a török politikával, most is a porta segítségét kérte Báthory Gábor ellen. Bethlen, aki ezelőtt támogatta és segítette török kapcsolataival Báthory Zsigmondot, Székely Mózes,⁵³ Bocskai Istvánt is, most a Török Portától saját maga trónra juttatásához kért katonai segítséget. 1613 őszére Várad kivételével – ahová Báthory Gábor hajdú katonáival húzódott vissza – egész Erdélyt elfoglalta és miután az erdélyi rendek elbúcsúztak Báthorytól, 1613. október 23-án megválasztották Bethlen Gábort fejedelüknek. Október 27-én Báthory Gábort Váradon hajdú katonái meggyilkolták, így Bethlen Gábor egyetlen ellenlábasa is kikerült a képből. II. Mátyás nem ismerte el Bethlen Gábort a fejedelmi székben, és még Erdélyben sem volt teljes a támogatottsága az új fejedelemnek. Ezért is látott lehetőséget az uralkodó ebben az időszakban arra, hogy ha nem is egész Erdélyt, de legalább néhány erősséget a határ mentén a Magyar Királyság oldalára átpártoltasson. Erre jó kilátások is voltak, ugyanis Várad Báthory halála után komolyabb véderő nélkül várta sorsát, emellett a huszti, kővári, tasnádi, nagybányai és ecsedi kapitányok hajlandónak mutatkoztak a Habsburg uralkodó fennhatósága alá átállni. 1613 végére a nádori utasítások hatására, amelyek a határmenti várakat szólították fel a Magyar Királysághoz való átpártolásra, Nagybánya, Kővár, Ecsed, Huszt és Tasnád, valamint a partiumi területek, Közép Szolnok, Kraszna, Máramaros és Kővár vidékének nagyobb része is elpártolt Erdélytől.⁵⁴ Emellett a határmenti foglalásokban oroslánrészt vállalt Forgách

---

⁴⁹ MNL OL E173 20.p.

⁵⁰ VÖRÖS 2011. 884.

⁵¹ KREITER 2021. 156.

⁵² Báthory Zsigmond (1572–1613) Erdély fejedelem 1586 és 1599, 1601 és 1602 között

⁵³ Székely Mózes (1553 – 1603) Erdély fejedelem 1603. április 15. és július 17. között

⁵⁴ OBORNI 2011. 879.

Zsigmond és Dóczy András, akik a tárgyalások mellett az uralkodó utasításainak megfelelően katonai és politikai nyomást is gyakoroltak a fent említett erősségek kapitányaira. Így írt Forgách Zsigmond 1613. november 10-én a szatmári kapitánynak a kialakulóban lévő helyzetről: „Az K[egyelme]d levelét meghozák énnekem, kiből megérttettem, hogy Nagybánya ide akarna fejet hajtani és az minemű választ tettek Bethlen Gábornak. Igen jó Ratiókkal írtak, mert az ugyanúgy vagyon és nem kell engedni. Az mi az Huszt dolgát illeti, Váradot és az Erdélyen kívül való vármegyéket azt parancsolja herceg urunk, hogy ha occupáljuk occupáljuk, occupálni nem volna nehéz, csak pénzt küldene ő felsége, hogy fizetett hadunk lehetne, hogy az hova kellenék, mindjárt népet küldhetnénk bele. Én megírtam ő Feöl[sé]gének, hogy mi el tudnánk az dologban járni csak ő feöl[sé]ge ne kiméllene pénzt ilyen hasznos dologba.”⁵⁵

A megvizsgált levéltári forrásokban az itt felvázolt időszakban született a legtöbb levél Forgách Zsigmondtól Dóczy Andrásához. Nem is csoda, hiszen a katonai beavatkozások mellett titkos megbízatások és tárgyalások útján rendezték a kusza helyzetet. II. Mátyás a kialakult politikai bonyodalomban annak látta nagy esélyét, hogy a határmentén lévő erősségek, illetve a vármegyék által kiállítható katonák mellett zsoldért fogadott katonasággal meg lehet kísérni Erdély visszatérítését a Magyar Királyság területéhez, egyúttal a Habsburg birodalomhoz. Leveleiben is erre buzdította határmenti erősségek kapitányait és magát Forgách Zsigmondot is. Forgách így számolt be Dóczy Andrásnak az uralkodó üzeneteiről 1613. november 24-i levelében: „Az keg[yelme]d levelét Cardinal és Teffepak⁵⁶ uram leveleivel együtt meg hozák énnekem, kiket én mindjárt meg küldöttem. Keg[yelme]d mit végezett pontosan meg nem érttettem, Várad, Huszt, Kővár felelől ő Felségétől K[egyelmedne]k választja vagyon, tuto⁵⁷ prédálhat mindenekben, értvén az ő Feölsége akaratiját K[e]g[yelme]d. Az mi Nagy Bányát illeti keg[yelme]dnek meg írtam vala, hogy oltalmazza, és ne engedje, azért kütem Homonnai hadát, Nyáry és Ibrányi urak hadait alá, hogy K[e]g[yelme]d szolgálta von velek és oltalmazza ő Feöl[sé]ge birodalmát és ha kívántatik szólítsa oda. Én nem reménylem, hogy az Erdélyiek haddal háborgassák őket, nem is merik azt meg próbálni. Keg[yelme]d viseljen szorgalmatos gondot reá, hogy ő Feölségének cedáljon⁵⁸ provato.⁵⁹ Egyéb mi hírei és Erdélyi újsági lesznek keg[yelme]d adja értésemre.”⁶⁰ Forgách Zsigmond bízva a sikerekben mindent megtett, hogy Dóczy András dolgát segítse, ez főleg a zsold előteremtése volt, amely érdekében folyamatosan „háborgatta” II. Mátyást, illetve a királyi kamarát. Levelei olvasásakor hű képet kaphatunk az akkori hadi állapotról, illetve a zsoldos hajdúk túlkapásairól is: „Az K[egyelme]d levelét megadák énnekem, melyből megérttettem, hogy Hary István uram K[egyelme]d mellé érkezett volna, de Ibrányi hol maradozna nem tudom és Homonnay uram hadai is hol bújdosnak nem értem. Én Daróczy urammal erőssen megparancsoltuk együtt az Homonnay hadának, hogy ha ő Felsége szolgálatjára kötelesek, az mint Homonnay hirdeti, hogy ő Felsége szolgálatjára tartja őket, K[egyelme]d mellé siessenek és keg[yelme]dtül hallgatván szolgáljanak, hol nem, menjenek urukhoz és az szegénységet ne pusztítsák. Hol csavarogjanak és az milyen aljas kótségen éljenek, nem tudhatjuk. Ibrányi hol mulatozzon nem érthetjük, ha ezt cselekszik rövid nap ki telik zsoldjok, mert ő Felsége az szolgálatra és nem az kóborlásra fogadta őket.”⁶¹

⁵⁵ MNL OL E173 85.p.

⁵⁶ Rudolf von Teuffenbach (1582–1653) császári tábornok, 1613-tól az Udvari Haditanács tagja volt

⁵⁷ Tuto – bátran (lat.)

⁵⁸ Cedál – átenged, átad (lat.)

⁵⁹ Provato – biztosan (olasz)

⁶⁰ MNL OL E173 95.p.

⁶¹ MNL OL E173 101.p.

A határmenti várak elfoglalása stratégiai szempontból elengedhetetlen volt egy esetleges hadjárat indításához, vagy egy ellentámadás lelassításához, főleg Várad, amely ekkoriban Erdély kapuját jelentette. Azonban az uralkodó más szempontból is fontosnak tartotta az erősségek Magyar Királysághoz való bírását. Ez pedig a várakhoz tartozó birtokok jövedelme volt, amely kulcsfontosságú lett volna, a szerződötetett zsoldosok fizetésének rendezéséhez. Ideiglenesen ugyan egy-egy seregetestet rábízták a környező vármegyékre, de a lakosság nem igen szenvedhette sokáig a katonaság jelenlétét. Több panasz is érkezett Forgách Zsigmondhoz, Szabolcs vármegye rendjeitől, amelyekben sürgették a felsőmagyarországi-kapitányt az áldatlan állapotok mielőbbi rendezésére. 1614. októberében már a helyzet tarthatatlannak bizonyult, így írt Forgách Zsigmond Dóczy Andrásnak erről: „Hogy pedig az vármegye ily nehezen szenvedí az kevés vitézlő népet, csudálkozunk rajta, nám⁶² Szegény Szabolcs vármegyén egész esztendő által többen voltak, mégis mindazonáltal látván és hallván az sok gonosz hírekhez képest, hazájoknak nagyobb oltalmáért, most is el szenvedik őket, annyival inkább ott Szatmár vármegyébe csak kétszáz lévén inkább elszenedhetik őket.”⁶³ Pénz a zsoldra pedig csak nagyon kevés jutott, számtalanszor voltak több havi elmaradásban a zsoldban lévő katonák fizetése. A várbeli katonaság fizetése is sokszor késett, ám azok kifizetése létfontosságú volt a helyőrségek fenntartásában. Ezzel kapcsolatban így folytatja Forgách Zsigmond: „Az keg[yelme]tek fizetését az mi illeti mi fölötte igen azon voltunk hogy szerzhessünk keg[yelme]teknek de Homonnai uram igen beteges állapotallal lévén, még eddig semmit nem végezhetünk vele az pénz felől, Thököly uramtul is várunk mintegy tizenötezer forintot, még eö keg[yel]mével sem végezhetünk eddig felőle. Ha eö föl[sé]ge Camarája hova hamarébb megszerzené, abbul az két helybül lenne meg az keg[yelme]tek fizetése. Egyéb helyrül nem is vár eö föl[sé]ge kamarája, hanem csak e két helybül. Mindazáltal azon vagyunk az eö fölsége Camarájával, hogy e két helybül hova hamarébb megszerezzük.”⁶⁴ II. Mátyás számításai szerint az átpártolt várak és uradalmak birtokainak jövedelme elegendő lett volna arra, hogy az elmaradt zsoldot kifizessék. Ezzel kapcsolatban is írt Forgách Zsigmond a szatmári várkapitánynak és az uralkodó utasítását, vagyis az átpártoló várak, birtokok jövedelmeinek összeírását adta parancsba Dóczy Andrásnak 1614. február 21-én kelt levelében: „Eö feölsege azt is parancsolja, hogy Consignáltatván⁶⁵ Husztnak, Kővárnak, Nagybányának és Ecsednek mennyi jövedelme lehet, föl küldjük. Keg[yelme]d azért immáron jól eszébe vehette azoknak jövedelme Annualis mi lehessen. Az oda való gondviselőktül, udvarbíráktul is végére mehet keg[yel]med. Megíratván annakokáért K[e]g[yelme]d azoknak mindennemű proventusát⁶⁶ küldje föl minékünk, kérem keg[yelme]det, hogy eö fölségének küldhessük föl. Kis Lukács urammal is conferáljon keg[yel]med, főképpen az Ecsedi proventus felől. Eddig eö keg[yel]me is alkalmasint eszébe vehette, ki felől írtunk eö keg[yel]mének is. Oda föl azt tudják, hogy azoknak úgy mint Husztnak, Kővárnak, Nagybányának és Ecsednek ugyan nagy jövedelmek lehessen, azt remélvén, hogy ugyan azon jövedelmekből meglegettetni az vitézlő népet.”⁶⁷ A várak és uradalmak jövedelme mellett másra is számot tartott az uralkodó, mégpedig a bányák jövedelmére. Ugyanis a szatmári bányavidék, amely az Erdélyi Fejedelemség létrejöttével a Magyar Királyság és Erdély közötti határvidékre került, és bár 1571-től a fő irányítója a Magyar Udvari Kamara volt. 1585-ben Báthory István erdélyi fejedelem szerezte meg, és bérbe adta Felician von Herbersteinnek. A stájer főúr

⁶² Nám – lám régies alakja

⁶³ MNL OL E173 308.p.

⁶⁴ Uo.

⁶⁵ Consignál – Összeír, jegyzékbe foglal (lat.)

⁶⁶ Proventus – jövedelem (lat.)

⁶⁷ MNL OL E173 144.p.

forradalmasította a pénzverést, egy új típusú hengeres verőgép segítségével: az általa kitermelt nemesfémekből tallérokat vert először Nagybányán.⁶⁸ A Herberstein család a tizenöt éves háború időszakában nem tudta gazdaságosan fenntartani bérleményét, ezért 1597-ben a bérleti jogot eladták és az új bérlő Gerhard Lisbona lett.⁶⁹ A bányabérletek ügyében a Herberstein familia 1610-ben restitúciós eljárást indított a bérletek a Lisbona családnak eladásával kapcsolatban, mivel a bérleti jogok eladásával kapcsolatban nem volt egyetértés a Herberstein családban. 1613-ban Báthory Gábor halála után a szatmári bányavidék visszazállt az uralkodóra és a határmenti várak visszakerülése után is a Magyar Kamara felügyelete alatt maradt. A Herberstein és Lisbona család viszálykodása politikai üggyé vált, amit II. Mátyás szeretett volna minél hamarabb rendezni.⁷⁰ A bányák átvétele kapcsán Forgách Zsigmond 1614. július 14-én kelt levelében nyugtázta, hogy az uralkodó Dóczy Andrásra bízta a feladatot: „Az mi penig az Herbenstein uram dolgát illeti, én is láttam az parancsolatnak mását, az kit eö feölségétül hozott, az Nagybányai mineráknak⁷¹ kézbe adassa felöl, mivel azért hogy azt az dolgát eö feölsége keg[yel]medre bízta, én keg[yel]medre hattam, keg[yelme]d lássa az mint eö feölsége keg[yel]mednek parancsolja keg[yelme]d járjon el benne. Lysbona pedig mit praetendaljon az Bányáknak nála maradásában én nem tudom, én semmi praetensióját sem semmi jussát nem értettem. K[e]g[yelme]d cselekedje azt az mi leg jobb. Herberstein uram legitimus haeresnek⁷² látszik benne lenni.”⁷³

Bethlen Gábor fejedelemmé választása után arra törekedett, hogy a nyilvánvalóan török segítséggel szerzett trónját legitimizálja a Habsburg uralkodónál, és a török segítséget II. Mátyás ne könyvelje el hűbéri viszonyának, tehát Erdély szuverenitását elfogadtassa. Ennek érdekében többször is próbálkozott követek útján felvenni a kapcsolatot II. Mátyással. A határmenti várak kérdésében kizárólag a diplomáciai eszközökhöz folyamodott, nem akart katonai ellentámadást indítani, holott a Magyar Királyság foglalásai és hadereje gyenge lábakon álltak. A fizetéseket továbbra sem tudták folyamatosan biztosítani a katonáknak, ebből kifolyólag a feszültség egyre jobban nőtt a lakosság körében a zsoldos hajdúk atrocitásai miatt. Mivel továbbra sem tudták a zsoldot kifizetni 1614. november 23-án Forgách Zsigmond a hajdúk eloszlására adott parancsot Dóczy Andrásnak: „Akarom K[e]g[yelme]dnek értésére adnom, hogy Zabolcs vármegyének mind az két vice ispánja ide fel hozzám jöven, nagy és siralmas panaszzokat töttek az Nagy Lukács hada felöl, úgy amióta hogy immár továbbá ökköt rajtok élni, az sok dúlássok, fosztássokat nem szenvedhetnék és szenvedni sem akarnak. És ugyan kényszerítettének is maguk szabadságuknak megoltalmazásában módot kérni. Azért, hogy semmint ennyi szó legyen reánk, minden ember azt kiáltván, hogy mi vagyunk ketten ez hadaknak okai és nem más, hanem mi akaratumkbul vadnak fenn, jobb, hogy el oszlassuk ökö. Én irtam volt eö Fölségének Császár urunknak felölök, és tizenötöd napot hagytam vele nekik, hogy azt el várván, eö eöl[sé]gétül az idő alatt választom érkező, mit kellessem cselekednem velek, hogy aztán bizonyos választok leszen immár. De eö fölsége levelemre semmit nem íra ez óráig, azért immár eö fölségétül is választunk nem lévén, az sok panaszzok miatt tovább ökö sem nem szenvedhettük, hanem el kell oszlatnunk. Kérem annak okáért keg[yelme]det, hogy ha keg[yelme]det Lónyai uram ez dologbul megtalálja, Keg[yel]med legyen minden segítséggel eö keg[yel]mének, hogy

⁶⁸ BOBORY 2005. 5.

⁶⁹ MÁTYÁS–RAUSCH 2013. 496.

⁷⁰ Uo. 110.

⁷¹ Minerá – bányá, ásvány (lat.)

⁷² Legitimus haeres – törvényes örökös (lat.)

⁷³ MNL OL E173 235.p.

*keg[yel]metek együtt értvén mind az vármegyékkel együtt, ha különben nem de erőszakkal is szállíthassák le őket, ne legyen tovább panasz és kiáltás érettek mireánk.*⁷⁴

A hadi állapotot nem lehetett már a végletekig húzni egyik oldalról sem, főleg a Magyar Királyságban lévő fizetetlen hadak miatt. Mivel II. Mátyás nem tudott pénzt és hajlandóságot mozgósítani a háborúra sem a német, sem a magyar rendektől Bethlen és a török ellen, kénytelen volt kiegyezni velük. 1615 májusában tehát megszületett a nagyszombati egyezmény, amelyben először is II. Mátyás elismerte Bethlen Gábort, mint erdélyi fejedelmet, Bethlen Gábor viszont elismerte Erdély Magyar Koronához való tartozását. Fontos lépés volt az elfoglalt várak visszaadása Bethlen Gábornak, viszont a szatmári bányavidék Nagybányával együtt a Magyar Kamara ellenőrzése alá került vissza.

Az 1616-os év újra bonyodalmakat hozott, új trónkövetelő lépett fel a láthatáron Bethlen Gábor ellenében, akit II. Mátyás is szívesen támogatót volna az általa olyannyira gyűlölt Bethlen Gáborral szemben. Ez pedig Homonnay Drugeth György volt, akinek óriási birtokai révén megvoltak az anyagi lehetőségei arra, hogy komolyabb bonyodalmat okozzon Bethlennek és ebben a törekedésében az újonnan kinevezett Kádizáde Ali budai pasa mellett⁷⁵ II. Mátyás is támogatta. Ám ebben az évben más is történt, ami a jelen tanulmány szempontjából sokkal fontosabb, mégpedig az, hogy december 24-én Thurzó György nádor meghalt. Forgách Zsigmond aki szóba jöhetett lehetséges utódként valószínűleg erre koncentrált. És bár egy évig nem töltötték be a nádori tisztséget, 1618. májusában Forgáchot mégis megválasztották. A felső-magyarországi kapitányi székben pedig Dóczy András követte szintén 1618-ban. Ez a magyarázata annak, hogy a kapitányi kapcsolatuk megszakadt és ebben az új helyzetben nem váltottak olyan sűrűn leveleket egymással.

Forgách Zsigmond levelei a Dóczy családi fondban egy elfelejtett korszak lenyomatai, szisztematikus feldolgozásukkal közelebb kerülünk a 17. század első évtizedeinek történetének megértéséhez. A levelek jól mutatják a korabeli hivatali viszony működését két főtiszt között, akiknek legfőbb feladatuk a keleti határok védelme volt a török, illetve erdélyi hadakkal szemben.

Irodalom

BOBORY 2005.

Bobory Dóra: Felician von Herberstein (1540–1590) stájer főúr rövid életrajza és magyar kapcsolatai David Reuss gyászbeszéde alapján. *Lymbus Magyarágtudományi forrásközlések*, 2005.

CZIGÁNY 2006.

Czigány István: Hajdútelepítések és a militarizált társadalom megerősödése a Tiszántúlon a 17. század első harmadában. *Studia Caroliensia* 6: 1. 2006.

CZIRÁKI 2012.

Cziráki Zsuzsanna: Megjegyzések Erich Lassota zu Steblau 1614. évi titkos erdélyi megbízatásához. *Fons. Forráskutatás és történeti segédtudományok*. 19: 3. 2012. 321–361.

KREITER 2021.

Kreiter Júlia: Bethlen Gábor 1615/1616. évi moldvai válság alatti külpolitikája eddig ismeretlen források tükrében. *Fons. Forráskutatás és történeti segédtudományok*. 28: 1. 2021. 155–175.

---

⁷⁴ MNL OL E173 314.p.

⁷⁵ Sudár 2011. 982–983.p.

MÁTYÁS-RAUSCH 2013.

Mátyás-Rausch Petra: Thurzó György nádor szerepe a szatmári Herberstein birtokok restitúciójában (1610–1615). Papp Klára–Püski Levente (Szerk.): A magyar arisztokrávia társadalmi sokszínűsége, változó értékek és életviszonyok. *Speculum Historiae Debreceniense* 12. Debrecen, 2013. 95–115.

MOHÁCSI 2013.

Mohácsi Endre: Barát vagy ellenség? Hajdúk határon innen és túl, Báthory Gábor fejedelem-sége idején. *Acta Universitatis Debreceniensis. Series Historica* LX. Debrecen, 2013.

MOHÁCSI 2015.

Mohácsi Endre: A levél mint információforrás a XVII. század elején. Nagylúcsei Dóczy András szatmári főkapitány levelei Thurzó Györgynádorhoz. [Letter as source of information at the beginning of the 17th century. Szatmár chief captain András Nagylúcsei Dóczy's letters written to palatine György Thurzó] *NyJAMÉ* 57. Nyíregyháza, 2015. 211–215.

NYAKAS 1984.

Nyakas Miklós: A hajdúk letelepítése Böszörményben. *Hajdúsági közlemények* 13. Hajdúböszörmény, 1984.

OBORNI 2009.

Oborni Teréz: Báthory Gábor megállapodásai a Magyar Királtsággal. Papp Klára–Jeney–Tóth Annamária–Ulrich Attila (Szerk.): Báthory Gábor és kora. Debreceni Egyetem Történelmi Intézete és az Erdély-Történelmi Alapítvány. Debrecen, 2009. 111–122.

OBORNI 2011.

Oborni Teréz: Bethlen Gábor és a nagyszombati szerződés (1615). *Századok* 145: 4. 2011. 877–914. [Gábor Bethlen and the treaty of Nagyszombat (1615)]

PÁLFFY 1996.

Pálffy Géza: A török elleni védelmi rendszer szervezetének története a kezdetektől a 18. század végéig. (Vázlat egy készülő nagyobb összefoglaláshoz). *Történelmi Szemle* 38: 2–3. 1996.

PÁLFFY 2006.

Pálffy Géza: A modern hadtörténetírás további kutatásra váró iratanyagáról. *Hadtörténelmi közlemények* 119: 2. 2006. 538–561.

PÁLFFY 2010.

Pálffy Géza: A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században. Budapest, 2010.

PAPP 2013.

Papp Klára: Hajdúk története – Hajdúk emlékezete. *Történelmi tanulmányok*. Acta Universitatis Debreceniensis. Series Historica. 21. 2013.

PAPP 2015.

Papp Sándor: Bethlen Gábor hatalomra kerülése a török forrásokban és történetírásban. *Aetas* 30: 3. 2015.

SUDÁR 2011.

Sudár Balázs: Iszkender és Bethlen Gábor: a pasa és a fejedelem. *Századok*, 145: 4. 2011. 976–996. [Iskender and Gábor Bethlen: The pasha and the prince]

SZABADOS 2024.

Szabados János: A „titkos levelezés” szerepe a 17. századi Habsburg–oszmán diplomáciában. *Acta Historica* 148. 2024.

VÖRÖS 2011.

Vörös Péter: Forgách Zsigmond erdélyi expedíciója 1611-ben. *Hadtörténelmi Közlemények* 124: 3. 2011. 864–888. [Zsigmond Forgách's expedition to Transylvania in 1611.]

Levéltári források

MNL OL E173

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Magyar Kamara Archívuma Archivum Familiae Dóczy

MOHÁCSI Endre

Jósa András Múzeum

H-4401 Nyíregyháza Pf.57

e-mail: mohacsiendre@gmail.com

Válogatás Forgách Zsigmond leveleiből

01. 1611.01.20. Kassa⁷⁶

Az K[egyelme]d levelét meg hozák énnékem kiből meg értetem Bátorinak Tergovisteába való be szállását. Kit könnyű vót meg venni mikor pusztán találják. Ez után válik meg mint ülheti meg ott az nyeret. Non minor est virtus quaerere quam parta tueri,⁷⁷ meg hidje K[egyelme]d hogy az Lengyelek nagy készületbe vadnak ellene, az oláhokat meg segítik. Még azért ezzel bár el ne hidjék magokat, látunk ennél nagyobb előmentét Mihály vajdának is de semmije lett, ő is könnyen meg vette vót Mól[í]dvát⁷⁸ de nem tarthatta meg, de ám az ő dolgok csak az mi állapotunk lehetne jóban.

Az két száz gyalog, száz lovas meg fogadassa felől eléggé írtunk eő felségének, hogy mind az régieknek sem lehet meg fizetéssek hanem eő felsége provideáljon más képpen, várom minden órába Hertelendit az válasszal, én hitemre azt akarnám, hogy mentől több vitéz lehetne az végekbe és egyéb készületek is, de tudja K[egyelme]d az udvarnál minden expeditió⁷⁹ mely késő, főképpen most hogy Passaniából⁸⁰ az császár hadai felső ausztriába szállottak és nagy dúlást, fosztást cselekesznek. Oda küldtek most ellenek hadakat, ott is elég zűrzavarba vadnak, nagy dolog hogy soha jó békesség nem lehet noha elég nagy költséggel munkálkodnak az fejedelmek ez elmúlt nyáron benne. Palatinus uram honnan értette, hogy K[egyelme]d Molar⁸¹ ú[rna]k írt én bizony nem tudom, én is eleget írok a felét Bécsbe ha meg jelentik neki tudom nekem is meg köszöni az jó akarást.

Most is Hertelendi által expresse⁸² meg írtam, hogy míg az harmincad jövedelmet vissza nem adják itt az végeknek semmi jó állapotjok nem lehet. Elhittem, hogy végére is mehet annak, im

---

⁷⁶ MNL OL E173 60.p.

⁷⁷ Nem kisebb dicséret azt megkímélni, amit bé kerestél, mint egybe szerzeni (lat.)

⁷⁸ Moldvai fejedelemség

⁷⁹ Expeditio – hadjárat, hadi vállalkozás (lat.)

⁸⁰ 1611-ben Rudolf császár zsoldba fogadta Lipót passauai érsek katonáit öccse ellen, akik fosztogatásba kezdtek, ami végleg Mátyás öccse malmára hajtotta vizet a két testvér trónért folytatott harcában

⁸¹ Hans von Molart (?–?) tábornagy, a haditanács elnöke 1610 és 1619 között

⁸² Expresse – érthetően (lat.)

itt az szemében is meg mondtam Palatinus U[rna]k és módot is attam benne honnan lehetne meg az őK[egyel]me fizetésse meg, tudni illik hogy az ország contribuálna⁸³ avagy az szerint mint az korona tartóknak azt meg sem érzene az ország és bizonyos fizetésse lehetne őK[egyelméne]k, akkor igen javallotta is és ha gyűlés lenne ugyan arra kellene rendelni hiszen az ország Palatinussa és méltán tartoznak fizetni eő K[egyelméne]k. Ha ebbe hadgya eő felsége az végek állapotját mi itt meg nem álhajjuk az dolgot.

Sennyei Pongrácz uram kért engemet, hogy ha az őK[egyelm]e fia ki jó hozzám vegyem és jó módját viseljem, azért K[egyelme]d mondja meg eő K[egyelméne]k, hogy jőjjön ide én örömost gondját viselem eő K[egyelméne]k. Éltesse Isten K[egyelme]det jó egészségben. Datum Cassan 20. januarii Ad 1611.

Comes Sigis Forgách

02. 1611.06.25. Kassa⁸⁴

A K[egyelme]d levelét meghozák énnékem, kiből megértettem mely vesződése vagyon itt az kétszáz hitvány gyaloggal, az kik Kállóban voltak azok ugyan el is oszlottak három százan és Báthorihoz is mentek, benne jó gyalog volna de nem veheti ember hasznukat, hogy ilyen pártütők.

Az Kun László⁸⁵ uram lovassi kellenék, mert sokával vagyon immár az Rákóczi hada, azokkal kell suppleálnunk,⁸⁶ én uram ad 3 july Tokajba megyek, ha Isten egészségemet adja. Kis Lukács⁸⁷ uramat is elviszem, vele Kun László uram valami közhelybe jövén Kálló és Szatmár között, oda megyen meg mustrálván ő kellő pénzt ad nekik, csak maradjanak constanter⁸⁸ az hívségbe és jó szerrel legyenek. Az hadakat által szállítám Tokajnál elsőbe. Rakamaznál szállunk táborba 5 vagy 6 july ha Isten engedi, azért K[egyelme]d is az túl az Tiszán való vármegyékkel legyen készen, hogy mind együtt oda jöhessen mellénk a hova K[egyelmedne]k megírjuk, csak addig ne jönne vissza az hajdú míg által költözünk az tiszán, az után készen várjuk őket, ha eljönnek. Az ott való vitézek fizetésére Hoffmann⁸⁹ u[ramna]k gondja vagyon, az gyalognak hó pénzeket ma megkülte. Ötven szál kopjánál többet K[egyelmedne]k nem küldhettem, mert itt sincsen. Itt most semmi egyéb hírünk nincsen, csak az oláhok meg ne csökkenjenek dolgukba, mert ha késnek mind török, tatár megsegíti Báthorit váradért. Király ő felségének meg írtam, hogy kész hadai legyenek, mert ki tudja, mint érhetik az dolog. Ezeknek utána Éltesse Isten K[egyelme]det jó egészségben. Datu. Cassau 25 Junii AD. 1611.

Comes Sigis Forgách

P.S.: Palatinus Uram ma ebéden nálam leszen

03. 1613.11.08. Kassa⁹⁰

Az K[e]g[yelme]d levelét meghozák énnékem, kiből Géczy András mit írt k[e]g[yelmed]nek megértettem. Azért ő mindenkoron ilyen tökéletlen volt és ezután is abban az tökéletlenségben marad. Efféle rossz tökéletlen emberekkel nem is kellene oly dolgot indítani de ha immár így történt maradjon ebben. Hihető, hogy eő felségének gondja leszen mindeneken. Az curírt én immár föl

⁸³ Contribuál – hozzájárul, adózik. (lat.)

⁸⁴ MNL OL E173 22.p.

⁸⁵ Kun László (?–?) szatmári kapitány 1619 és 1629 között

⁸⁶ Suppleál – kiegészít, pótol. (lat.)

⁸⁷ Kis Lukács (?–?) kamarai pénztárnok

⁸⁸ Constanter – változatlanul, egyenletesen. (lat.)

⁸⁹ Hoffmann György (?–1613) szepesi kamarai prefektus

⁹⁰ MNL OL E173 83.p.

bocsáttam, eleiben adtam minden itt alatt való állapotokat. Az mi az ötven gyalog fizetését illeti, azon vagyok, hogy ez mostani onnan felül hozott pénzbül marasszak nekik egy hó pénzt, kit oda meg küldünk nekik. Azért ezután tartsák ahhoz magokat, ők is mint a többi, az mikor mit adhatnak el vegyék, mert kézpénznek mindenkor szerét nem teheti. Mivelhogy az Lőcsei gyűlésre kellett nekem is mennem, holott az mint értem oly dolgokat is akarnak proponálni⁹¹ ki tisztem ellen lenne, hogy ott lévén kinek kinek megfelelhessenek. Keg[yelme]det kérem hogy keg[yelme]d ez hónap 16. napján jöjjön fel ide hozzám, az hírek is immár megcsendesedvén, hozzá érkezik keg[yelme]d, s fölötte igen akarnám, ha keg[yelme]det az Lőcsei gyűlés előtt szemben lehetne. Homonnay uramnak is írjon K[e]g[yelme]d, hogy még az Lőcsei gyűlés előtt, az mikor K[egyelm]ed itt nálam lenne, ő is jönne Rozgonyban, hogy K[e]g[yelme]d Daróczy urammal együtt eö feöl[sé]ge parancsolatja szerint Tractálhatna az én dolgom felől véle. Ha véghez mehetne az véle való Compositio,⁹² jóval jó, hol pedig nem, mit fölküldök eö felségéhez Igazságomat követni, kihez elhittem, hogy meg nem fogykozom. Éltesse Isten keg[yel]medet jó egészségben. Datum Cassovia die 8. novembre 1613.

Comes Sigis Forgách

04. 1613.11.24. Kassa⁹³

Az keg[yelme]d levelét Cardinal és Teffenpak⁹⁴ uram leveleivel együtt meg hozák énnekem, kiket én mindjárást meg küldöttem. Ke[gyelme]d mit végezett pontosan meg nem értettem, Várad, Huszt, Kővár felől eö Felsőgétől K[egyelmedne]k választja vagyon, tuto⁹⁵ prédálhat mindenkben, értvén az eö Feölségek akaratját K[e]g[yelme]d. Az mi Nagy Bányát illeti keg[yelme]dnek meg írtam vala, hogy oltalmazza, és ne engedje, azért kútem Homonnai hadát, Nyáry és Ibrányi urak hadait alá, hogy K[e]g[yelme]d szolgáltasson velek és oltalmazza eö Feöl[sé]ge birodalmát és ha kívántatik szólítsa oda. Én nem reménylem, hogy az Erdélyiek haddal háborgassák őket, nem is merik azt meg próbálni. Keg[yelme]d viseljen szorgalmatos gondot reá, hogy eö Feölségének cedáljon⁹⁶ provato.⁹⁷ Egyéb mi hírei és Erdélyi újsági lesznek keg[yelme]d adja értésemre. Éltesse Isten keg[yelme]det jó egészségben. Datum Cassoviae 24 novembris Ad MDCXIII.

Comes Sigis Forgách

05. 1613.12.03. Hertnek⁹⁸

Az K[e]g[yelme]d levelét meghozá énnékem Csomaközy Péter uram, kiből megérttettem, hogy mégis Csomaközy András uram az öccse dolgában törekednék. Kérvén azon engemet, hogy interponálván⁹⁹ magamat Bornemissza Jánossal és Lónyay uramékkal megbékéltetnénk. Az mi annakokáért ez dolgot illeti az K[e]g[yelme]d írására és eö k[e]g[yel]mének is Csomaközy Péter uramnak törekedésére örömet mindent cselekezem. Írtam mindjárást Lónyay András uramnak eö k[e]g[yel]mek mellett. És ha Isten be viszen Kassára, eö K[egyelm]eket Lónyay uramékat be hívatom, s azon leszek, hogy minden jóra vihessem őket. Nagy szívem szerint törekezem ez dologban, valamire vihetni őket azon leszek. Szóval is izentem K[e]g[yelme]dnek ugyan Csomaközy Péter uramtul K[e]g[yelme]det

---

⁹¹ Proponál – előad (lat.)

⁹² Compositio – megegyezés, kibékülés (lat.)

⁹³ MNL OL E173 95.p.

⁹⁴ Teuffenbach

⁹⁵ Tuto – bátran (lat.)

⁹⁶ Cedál – átenged, átad

⁹⁷ Provato – biztosan (olasz)

⁹⁸ MNL OL E173 103.p.

⁹⁹ Interponál – közbeállít, közbehelyez (lat.)

kérem eö k[e]g[yel]mének meg hívén szavát, ha mi hírei lesznek K[e]g[yelme]dnek, adja értésemre. Éltesse Isten K[e]g[yelme]det jó egészségben. Datum ex Castro n[ost]ro Hertnek die 3. Decembre 1613.

Comes Sigis Forgach de ghymes

06. 1613.12.27. Hertnek¹⁰⁰

Az K[e]g[yelme]d levelét meghozá énnékem Szombathelyi uram az több levelekkel egyetembe. Hogy keg[yelme]d Ecsed várát az eö Felsége hűségére kötelezte az benne valókkal egyetembe az bizony hasznos és dícséretes dolog. Az minemű conditiókkal végezett keg[yelme]d, azok bizony tűrhetőek és méltó, hogy eö Felsége minden részibe acceptálja,¹⁰¹ kiről én is igen diligenter¹⁰² írtam eö Felségének, remélem is, hogy eö Felsége nagy keg[yel]mes néven veszi tőlünk az Reversalist de az mint megígértem, ím meg is küldtem. Az mi az pénz dolgát illeti, ha eö Fel[sé]ge elküldi higye meg keg[yel]mete]k, hogy egy óráig is nem tartóztatom itt, hanem magam is elmegyek és az pénzt is megvizsem, minden órában várom eö Fel[sé]ge válaszát. Perneszy uram felől az mit keg[yelme]d ír én nekem is tetszik, és én rajtam az dologba semmi el nem múlik, csak érkezének el az pénzek, minden dolgokat I[ste]n segítségéből jó rendben hozunk. Gyarmatot, Szentmiklóst, Tasnádot Ecsedhez kell bírni, de egy kevésbé míg az pénzek el érkeznek, Silentiumban kell lenni. Tasnádot mindazonáltal ugyan Ecsedhez kell bírni, mert az ugyan concambiumban¹⁰³ vagyon. Az mi az Ecsedi épületet illeti bizony csak az vármegyék nehezen győzik el, de eö Feöl[sé]gének tudom gondja lesz reá. Az mi az Huszt dolgát illeti, hogy az Erdélyi Vajda oly igen nehezli, megértettem az keg[yel]mednek írt levelének másából, az ő fenyegetése az törökkel meg kezd ő neki ártani, az töröknek dolgát mi is tudjuk, ha mindeneket neki engedünk is a miket kíván de ő avval ugyan nem contentus,¹⁰⁴ hanem ha valamit el vehet, el veszen azon kívül.

Dengeleghy uram, hogy be megyen az igen jó vagyon, keg[yelme]d csak egy credentionális¹⁰⁵ levelet írjon eö keg[yel]me mellett az Erdélyi Vajdának, és szóval izenjen ez mi jedzésünk szerint az Erdélyi Vajdának. Kornis Zsigmond és Kassai András mit irjanak azt is megértettem és veszem eszembe, hogy ettek immár az Erdélyi maszlakba, az ő dolgokon járjon. Mi lássunk ahhoz a mi az kereszténységnek javára vagyon és amit eö Feöl[sé]ge parancsol, ha az Erdélyiek Husztra reá akarnának menni és a Huszti kapitány keg[yelme]d segítségét kívánja és reversálist¹⁰⁶ ad, hogy minden családság nélkül keg[yel]med]del egyet ért, és Császár urunk eö Feöl[sé]ge hűségébe megmarad. Bátor ugyan azon conditiókkal, amint kegnek vissza küldtem, tudom hogy eö Feöl[sé]ge azt nem hagyja difficultálni¹⁰⁷, keg[yelme]d minden erejével megsegítse, tudom Palatinus uramnak sem leszen az ellene, minthogy consentiált¹⁰⁸ ezekhez az dolgokhoz. Daróczy uram is leszen nálunk ez napokba és eö Keg[yel]mét is valóban reá fogom az pénz megszerzésre. Az Passa az minemű leveleket Keg[yel]me felküldött, azokatis fel küldtem eö Feöl[sé]gének. Az Nyáry István uram szolgálai által az minemű levelet eö Feöl[sé]gének keg[yel]mednek küldtem volt, keg[yelme]det kérem, küldje vissza énnékem, csudálom, hogy keg[yelme]d ezideig is nem íra felőle, ha megadta

---

¹⁰⁰ MNL OL E173 119.p.

¹⁰¹ Acceptál – elfogad (lat.)

¹⁰² Diligenter – szorgalmasan (lat.)

¹⁰³ Concambium – birtokcsere (lat.)

¹⁰⁴ Contentus – buzgó (lat.)

¹⁰⁵ Credentionalis – megbízólevél (lat.)

¹⁰⁶ Reverzális – megegyezés (lat.)

¹⁰⁷ Difficultál – nehezményez (lat.)

¹⁰⁸ Consentíál – beleegyeznek, elfogad (lat.)

keg[yel]mednek avagy nem. Éltesse I[ste]N kegmedet. Datum ex castro Hertnek die 27. Dezember Ad 1613.

Comes Sigis Forgach

07. 1614.02.16. Hertnek¹⁰⁹

Az Keg[yel]med levelét melyet 11. Februar írt Keg[yel]med meghozák énnekem. Az mi az vitézlő rend dolgát illeti, hogy Máramarosban olyan insolentiákat és dülást, fosztást cselekednek fölötté igen bánom, nem ő nekik assecuratiójok vagy az ő fizetésekről. Azért Keg[yel]med Inquiráltassa¹¹⁰ meg minden Capitánnak hadai micsoda nagy károkat és insolentiákat cselekedtek, hogy tudjuk bizonyosan kiket kellessék érette törvény szerint megbüntetnünk, mire semmiképpen el nem akarnék szenvedni, holott abbul valami nagy tumultus is támadhatna, eleit kell azért idején vennünk az dolognak, Keg[yel]med is meg fenyítse őket és akik gyilkosságban és paráznságban találtak, az Capitánokkal megfogassa és törvény szerint meg kell őket büntetni. Efféle magyar had mindenkor ilyen szó fogadatlan, mikor más erősebb had mellette nincsen, de arra is gondot kell viselnünk, hogy eö Feöl[sé]gének valami nagyobb kárai ne következzenek. Kívánta eö Feöl[sé]ge, hogy az hadak számát, az kik ez ideig az eö feöl[sé]ge szolgálatjába voltak, értésére adjam, kit én immár föl is küldtem, im ke[gyelme]dnek is az mását meg küldtem. Éltesse I[ste]N ke[gyelme]det. Ex Hertnek 16 Febr Ad 1614.

Comes Sigis Forgách de Gyemes

08. 1614.03.15. Hertnek¹¹¹

Khesel uram akarattából írt Sarmasági¹¹² uram az Erdélyi Vajdának azért K[egyelmedne]k im oda küldtem az leveleket hogy K[egyelme]d küldje el sietséggel. Ebbe biztatás vagy hogy eö fölsége minden jót akar velek végezni, az ki be viszi nézzen két fele is, az mit érthet, láthat tudja referálni K[egyelme]d régen semmit nem ír semmi dologról énnekem, az mit K[e]g[yelme]tek Kassán végeze az is mind füstbe mene, ki bizony igen vagy az Homonnay háztól hogy mind eö fölségét s mind Ke[gyelme]det ilyen semminek vélleni, de ha az emberek el szenvednék is mind az sok insolentiáit de az Isten tudom el nem szenved, hanem szem látomást meg bünteti érette hogy mind az igazság s mind fejedelme ellen efféle mód nélkül való dolgokat cselekedék. Inkább kedvezvén valami rossz Infamis¹¹³ embereknek hogy sem mint (betoldva: az igazságnak) eö fölségének és Keg[yelme]teknek. K[e]g[yelmed] kérem adjon testimoniálist róla az mint Daróczi uram is adott, hogy én rajtam semmi el nem múlt az dologba, megbeszélvén az eö föl[sé]ge kegyelmes requisitóját,¹¹⁴ én is meg találom eö fölségét mindenekről. Herceg u[run]k írja, hogy még tíz ezer rénes f[orin]tot küld alá Bécsből de azzal csak az Kőváriakat sem elégíthetjük meg, az mezei hadak mind el oszlanak, az Nagy Lukács hada is, azt sem tudjuk mikor Bethlen Gáborhoz adja magát és ugyan azok megszorítják az Husztiakat és Kőváriakat, azoknak sem lenne meg fizetések. Oda Erdélyhez állanak, eö föl[sé]g[e]k minden költsége, fáratsága hiába leszen, az Edélyiekkel is egyenetlenségbe leszen. Immár is mindenüvé írogat Bethlen és practical és az török ótalma alá hitegeti az embereket, Basi Zsigmond sem jár egyéb dologba, bizony nagy változások félők ezeknek elég

---

¹⁰⁹ MNL OL E173 135.p.

¹¹⁰ Inquirál – nyomoz (lat.)

¹¹¹ MNL OL E173 160.p.

¹¹² Sarmasághy Zsigmond (?-?) tordai főispán, Báthory Gábor fejedelmi tanácsosa 1609-től

¹¹³ Infamis – aljas, becsstelen (lat.)

¹¹⁴ Requisitio – követelés (lat.)

bőségessen. Írtam eö feöls[égéne]k, de minden dolog csak az halogatásson marad, Erdélyből jöttek e emberi k[egyelmedne]k és mi jót hoztak adja értésemre, az gyűlés el oszlott vagy mégis az követekre várnak és mi jót végeztek, Szkender bassa mit practicált Erdélybe és hova ment. Ezekről és egyebekről az mi hírei vadnak írjon k[egyelme]d, miolta Kassáról el jöttem semmi levelét nem vettem k[egyelmedne]k. Éltesse Isten ke[gyelmede]t jó egészségbe. Datum Herknechten 15 marti Ad. 1614.

Comes Sigis Forgats

09. 1615.01.23. Hertnek¹¹⁵

Keg[yel]medet csak erről akarám mostan meg találnom, hogy Daróczi uram panaszkodik fölötte igen levelében, hogy Bereg vármegyében még mostan is az Kovács Péter hadai rajtok élnének, más-hova penig sehova nem is akarnának menni. Az ugyan bizony dolog, hogy semmi egyéb vármegyén az hadak úgy rajta nem éltenek, mint ebben az Bereg vármegyében. Kérem annak okáért keg[yel]medet, hogy immáron azokat bereg vármegyébül szállítsa máshová is, hogy szegények azok is így teljességgel el ne pusztuljanak és hogy valami öszveveszés közöttök ne támadjon, mert az mint értjük ők is továbbá immáron el nem szenvedhetik azokat. Ha mi hírei penig lesznek keg[yelme]dnek keg[yelme]d kérem adja értésemre, én innen rövid nap, Cardinal Uramot Isten [...] meg hozván, be megyek Kas[sár]ja, eddig is csak Cardinal uramot v[árta]m. Éltesse In keg[yelme]det. Datum ex C[astro] N[ost]ro Hertnek die 23 Januar Ad 1615.

Comes Sigis Forgách

10. 1619.03.11. Komjáti¹¹⁶

Keg[yel]medet levelünk általl akarok meg találni. Minthogy immár Isten kegyelmességéből az jó idők majd el közelgetnek és az végházaknak épületihez ideje leszen hozzá kezdeni, többi között azon az fölföldön leg szükségesebbnek ítéljük lenni az Tokaj várának épületit melyből az Tisza két felének és annak az darab földnek meg maradása Isten után dependeál,¹¹⁷ kívül mi mind Zemplén, Ung és Szabolcs Vármegyéknek írtunk, azon képpen Homonnai György és Alaghy Menyhárt Uraméknak eö keg[yel]meknek is hogy az mint ez elmúlt országgyűlésében eö keg[yel]mek magokat offerálták hogy tudniillik Zemplén és Ung vármegye egyik bástyáját Tokajnak meg építteti, azon képpen az két megnevezett Urak is arra az vár épületire magok jó akaratjából bizonyos summát adnak, azt az ígéretet vissza prestálnálják¹¹⁸ eö k[e]g[yel]mek. Mivelhogy penig mostan azért az földön afféle gondviselés Keg[yel]mednek is [...] keg[yelme]det szeretettel kérjük az meg írt uraknak és vármegyéknek, annak az Tokaj Végháznak épületit K[e]g[yelme]d diligenter sollicitálja és mikor annak ideje leszen, maga is K[e]g[yelme]d azt az közönséges jóra nézve promoteálja.¹¹⁹ Thurzó Imre Uram eö keg[yel]me egyebeknek jó példát adván immár az Ezer forintott Tokajban szolgáltatta, mellyet az Pozsonyi gyűlésben jó akaratjából ígért vala az melyet maga költségével és jószágának segítségével az várnak kapuját jó épülettel még az jövő nyáron meg akarja eö keg[yel]me csináltatni, csak az több urak és vármegyék is hazájok és jószágok megmaradásáért az mire ajánlották magokat azt vissza prestallják is. Mely dologban el hittük hogy Keg[yelme]d is az eö keg[yel]me jó intantumát szíve szerént igyekezik promoteálni. Isten éltesse Kegmedet. datum in Castello nostro Komjáti 11 Marti Anno domini 1619.

Comes Sigis Forgách de Gyemes

---

¹¹⁵ MNL OL E173 359.p.

¹¹⁶ MNL OL E173 181.p.

¹¹⁷ Dependéal – függ valakitől (lat.)

¹¹⁸ Prestál – teljesít, elvégez, segílyt nyújt (lat.)

¹¹⁹ Promoveál – előléptet, előmozdít (lat.)

“If your grace has any news, your grace, let me know immediately!”

**Letters of Zsigmond Forgách, Captain-General of Upper
Hungary to András Dóczy, Captain of Szatmár**

In 1610, András Dóczy of Nagylúcse was appointed head of the Szatmár captaincy, whose main task was to protect the eastern border against both the Turkish Empire and the Principality of Transylvania with the help of the castles under his captaincy. The Szatmár Captaincy belonged militarily to the Košice Captaincy of Upper Hungary, whose captain-general was Zsigmond Forgách. From 1610, Forgách and Dóczy witnessed significant events, such as the 1611 campaign against Gábor Báthory and the Principality of Transylvania, the fall of Gábor Báthory's principality in 1613, or the accession of Gábor Bethlen to the throne also in 1613. From the correspondence between the two significant figures of the eastern border defense until the election of Zsigmond Forgách as Palatine in 1608, we can come closer to a more complete understanding of this disastrous period in Hungarian history.

Endre MOHÁCSI

Jósa András Museum
H-4401 Nyíregyháza Pf.57
e-mail: mohacsiendre@gmail.com